

.....
Ключевые слова: МАССР, УССР, исторические источники, сборники документов, периодические издания

Belous S.V. PUBLISHED SOURCES ON THE HISTORY OF MOLDAVIAN AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC WITH IN THE USSR 1924-1940 YEARS.

The paper anal yzes published sources describing the main stages and conditions of education, and especially the socio-economic, political and ethnocultural development of Moldavian Autonomous SSR in the USSR 1924-1940 years.

Keywords: Moldavian Autonomous SSR, USSR, historical sources, collection of documents, periodicals.

УДК 930.2:94(477):305-055.2“20”

О.Д. Розовик

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРО УЧАСТЬ ЖІНОК В ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УСРР У 1920-Х РР.

Проаналізовані наукові праці сучасних українських істориків щодо участі жінок в суспільному житті УСРР названого періоду.

Ключові слова: громадські організації, гендерна політика, культурна робота.

Якісно новий підхід щодо вивчення суспільного життя в УСРР у 1920-х років розпочався після проголошення незалежності України у 1991 р. Це відкрило науковцям можливість використовувати новітні методи досліджень, застосовувати міждисциплінарні підходи до вивчення соціальної історії.

Умови життя українських жінок, залучення їх до роботи у державних органах влади, громадських організаціях УСРР та наслідки цих процесів, проаналізувала у своїх працях Марта Богачевська-Хом'як. У них дослідниця звертає увагу на те, що задекларована рівноправність жінок в УСРР у 1920-х роках теоретично була спрямована на активізацію їх участі в суспільному житті та у тих соціально-економічних перетвореннях, які проходили в процесі розгортання непу в СРСР та республіці зокрема. Однак, на думку М. Богачевської-Хом'як, жіночі організації (переважно жінвідділи при комітетах в партійних організаціях КП(б)У) УСРР фактично не мали автономного права участі та впливу на громадське життя. Тому ініціатива їх створення не належала жінкам, а партійним організаціям. Відтак, жінвідділи працювали не самостійно, а під керівництвом партійних організацій [4, 5, 6, 7].

Огляд становища української інтелігенції та її різних громадських об'єднань у період формування тоталітарної системи, містить публікація Ю. Неженцева. Автор констатує, що громадські організації стали підконтрольними партії й це призвело до втрати самостійного творчого мислення у інтелігенції та відсутності конструктивної критики влади [25].

У монографії С. Кульчицького показано, що всі організації в УСРР у 1920-х рр. повністю контролювалися радянською владою, в тому числі й жіночі. Однак, вчений не досліджує діяльність жінок у різних організаціях та їх вплив на суспільне життя республіки [21].

У 1994 р. в Одесі відбулася конференція «Жіночий рух в Україні: історія і сучасність». Зокрема, у виступі К. Двірної в загальних рисах було дано характеристику історіографії жіночого руху 1920 – 1980-х років [11]. У своїх тезах А.Кравцов показав, що декларовані принципи рівності жінок фактично не виконувалися [17]. Моральному становищу у радянській сім'ї 1920-х років присвячені тези В. Чумак [41]. Участь жінок Донбасу у повстансько-протестному русі щодо соціально-економічної політики радянської влади, незадовільної організації з боку керівництва підприємств виробничого процесу на заводах і фабриках, їх побутового становища, висвітлено у виступах О. Міхеєвої, В. Барвенко, Е. Барвенко [24, 3]. Про радянське законодавство та окремі форми роботи жінвідділів, згадано у тезах К. Чадаєвої [40]. Л. Козловська присвятила свій виступ становищу вчителів у 1920-х роках [15]. Участь жінок цукрової промисловості у профспілках, різних комісіях розкрито у тезах С. Петренка [28]. Питання участі жінок національних меншин у суспільному житті висвітлено у роботі С. Гусєвої [10].

Створення громадсько-політичних об'єднань молоді УСРР першої половини 1920-х років відображено у дисертації О. Хорошева. Автор зазначає, що всі молодіжні гуртки мали різні погляди на перспективу розвитку республіки. У праці він здійснив узагальнений аналіз організаційних структур молодіжних спілок і тенденцій їх розвитку. Подав свою версію щодо причин розпуску молодіжних некомсомольських організацій. Але дослідник не розглянув, якою була участь дівчат у цих організаціях [39].

В. Головенько виділив два етапи існування молодіжних організацій УСРР у 1920-х роках. Перший етап – 1920 – 1925 рр. У цей час діяли різні молодіжні утворення: політичні, національні, релігійні, спортивні. На другому етапі – з 1925 р. до середини 1980-х років – держава підтримувала лише піонерсько-комсомольські організації, у той час як на інші діяла фактична заборона. Автор висвітлив склад та мету діяльності молодіжних гуртків, але не показав, яку участь брали в них дівчата [9].

Роботу політичних і неполітичних молодіжних організацій у період 1920 – 1927 рр. дослідив В. Прилуцький. Основною причиною розпуску не більшовицьких об'єднань молоді автор називає репресії та встановлення повної монополії комсомолу в молодіжному русі [29, 30, 31].

Л. Стефаненко у колективній монографії «Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні» розглянула окремі питання залучення жінок до роботи у важкій промисловості, зупинилася на аналізі причин появи жіночого безробіття, торкнулася проблеми діяльності жінківдівчати у сфері ліквідації неписьменності [36].

Л. Новохатько висвітлив особливості соціально-економічного і культурного розвитку УСРР у контексті національної політики радянської влади. Але у цій роботі не показав участі жінок-представниць від національних меншин у суспільно-політичному житті республіки та у тих соціально-економічних перетвореннях, які проходили у цей час в УСРР [26].

Окремі аспекти формування суспільної думки щодо участі жінок у вирішенні різних соціально-економічних проблем в республіці та формування нового образу жінки у 1920-х роках, висвітлено у статті О. Шевченко [42].

Питання гендерної політики радянської влади з точки зору фемінізму розглянула у своїй монографії Т. Журженко. Авторка аналізує модель соціального виробництва, яка існувала в СРСР, у тому числі у 1920-х роках, й називає її «мобілізаційною». Її зміст полягав в тому, щоб максимально залучити жінок до виробництва та поліпшити їх сімейно-побутові умови життя [13].

Проблему підготовки фахівців різних кваліфікаційних рівнів в ХХ ст. у загальних рисах розкрила О. Аніщенко [1].

Визначальні факторивпливу громадських організацій на соціальну структуру українського села висвітлено М. Журбою. Зокрема, автор дослідив громадські об'єднання нацменшин, українські сільські та громадські організації в структурі міжсоюзних та міжнародних об'єднань. Але автор не розглянув діяльність жінок у цих організаціях [12].

Тему безпритульності в УСРР у 1920-ті – першій половині 1930-х років розкрито в дисертації А. Зінченко. Авторка проаналізувала причину появи безпритульності, показала діяльність державних установ та громадських організацій, спрямовану на ліквідацію цього явища. Однак не дослідила роль жінок у цьому процесі [14].

Становище жінок та їх роль в індустріалізації УСРР проаналізовано у дисертації та статтях О. Кривулі. Вона висвітлила форми та методи залучення жінок до промислового виробництва, роботі в партійному апараті, проаналізувала матеріально-побутові умови життя жінок, показала культурно-освітній рівень робітниць, розкрила окремі аспекти їх суспільно-політичної діяльності у 1929 – 1938 роках [18, 19, 20].

О. Сапицька розглянула умови праці селянок, стан їх соціальної захищеності, рівень медичного та побутового обслуговування у 1928 – 1933 рр. У дослідженні проаналізовано діяльність селянок на керівних посадах, у громадських та виробничих об'єднаннях в умовах розгортання суцільної колективізації [32, 33].

У статті О. Лабур висвітлюється трудова політика радянської влади в УСРР протягом 1920 – 1930-х років. Дослідниця зазначає, що владі не вдалося змінити уклад у домашній сфері життя. Однак при цьому зазначає, що були й позитивні тенденції у зміні соціально-побутових умов життя жінок, а саме – освоєння ними нових професій та, в певній мірі, покращення умов їх праці [23].

Участь жінок у радах Донбасу 1920-х років висвітлено у роботі Л.Кушнір. У ній показано особливості функціонування жіночих рад Донбасу, розкрито процес створення жіночих організацій, проаналізовано структуру та форми їх роботи серед жінок регіону [22].

Не залишилися поза увагою дослідників й питання історіографії жіночого руху в Україні. У монографії Т.Орлової на основі аналізу масиву публікацій науковців України і діаспори у ХХ – початку ХХІ ст., показані особливості ролі жінок в соціально-економічному, громадсько-політичному та духовному житті України від стародавності до сучасності. У матеріалах до міжнародно-практичної конференції «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє», Т.Орлова аналізує процес залучення жінок до наукової роботи, але при цьому зазначає, що ця проблема у науці недостатньо досліджена [27].

Л.Буряк висвітлила становлення історично-фемінологічних студій як органічної складової вітчизняного історіографічного процесу другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст.. Аналізує дослідження, присвячені жінкам, з'ясовує їх соціальну роль, правовий і сімейний статус, місце в історичних подіях тощо. Прослідковує фемінологічні моделі, представлені в історичних, історико-правових, етнографічних, соціологічно-етнологічних, культурологічних працях [8].

На початку 2000-х років з'являються кілька дисертаційних досліджень, присвячених громадському та політичному життю в УСРР у 1920-х роках.

Робота Т. Арзуманової висвітлює організацію та діяльність партійних і громадських організацій, рад, масових товариств («Геть неписьменність», МОДР, «Друзі дітей» тощо) Харківської і Воронежської губерній. Показує участь у роботі цих організацій представників від різних соціальних груп, ставлення населення до соціально-економічної політики влади і методи роботи партійних організацій серед населення. Але у цій роботі не висвітлюється питання участі жінок у названих та інших організаціях [2].

Громадські та політичні організації УСРР, як інструмент реалізації соціальної політики радянської влади, досліджені Ю.Степанчуком. Автор робить висновок, що громадські організації фактично були складовою державного механізму та зміцнювали владне становище радянської влади [35].

У дисертації С.Свистовича розглянуто доктринальні засади функціонування громадських об'єднань УСРР, розкрито внутрішню структуру, показано їх місце у політичній системі радянської держави [34].

Загальний стан медицини в УСРР у 1920-х роках, санітарні умови побуту населення, кадрове забезпечення системи охорони здоров'я республіки, а також політику влади щодо охорони материнства і дитинства, боротьбу з соціальними та професійними хворобами, висвітлено у дослідженні І.Ткаченко. Проте авторка не розглянула внесок жінок у розбудову системи охорони здоров'я республіки [37].

Проблемі повсякденного життя української інтелігенції у 1920-ті роки присвячена монографія О.Колястрок. В ній авторка аналізує ідеологічну основу політики більшовиків щодо інтелігенції, показує її реакцію на соціальну політику влади та реалії повсякденного життя [16].

У праці «Українки в історії. ХХ – ХХІ століття» подано життєписи жінок – громадських, політичних, культурних діячок, у тому числі таких відомих українок як В.Магусевська, М.Литвиненко-Вольгельмут, І.Косач-Борисова [38].

Таким чином, історіографічний аналіз праць свідчить про те, що зміни політичного курсу держави безпосередньо впливали на формування й історичних підходів та поглядів науковців, в тому числі при вивченні діяльності громадських і політичних організацій та окремих соціальних груп у 1920-х роках. Незважаючи на те, що окремі аспекти обраної для вивчення теми знайшли своє відображення в історичній літературі, спеціальної комплексної праці з історії діяльності жінок в громадських об'єднаннях та культурному житті УСРР в 1920-х рр. ще не існує й дана тема потребує подальшої розробки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аніщенко О.В. Професійна освіта і самореалізація жінок в Україні: історія та сучасність / О.В.Аніщенко. – Ніжин: ТОВ «Наука-Сервіс», 2003. – 251 с.
2. Арзуманова Т.В. Громадсько-політичне життя в УСРР та РСФРР в першій половині 20-х рр. ХХ століття (на матеріалах Харківської та Воронежської губерній: порівняльний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Т.В. Арзуманова. – Харків, 2005. – 20 с.

3. Барвенко В. Женщины в Донбассе (20-е годы) / Барвенко В., Барвенко Е. // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 122 – 126.
4. Богачевська М. Історія і українські жінки / Марта Богачевська // Наше життя. Ourlife. 1980. – Р. XXXVII. – Ч. 2. – С. 8 – 9.
5. Богачевська-Хом'як М. Жінки в Радянській Україні / Марта Богачевська-Хом'як // Україна. Наука і культура. – 1991. – Вип. 25. – С. 67 – 75.
6. Богачевська М. Дума України – жіночого роду / Марта Богачевська. – К.: «Воскресіння», 1993. – 99 с.
7. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884 – 1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – К.: «Либідь», 1995. – 460 с.
8. Буряк Л.І. Жінка в українському історичному наративі: автори, ідеї, образи (друга половина XIX – перша третина XX ст.): Монографія / Л.І. Буряк. – К.: Національна академія управління, 2010. – 368 с.
9. Головенько В. А. Український молодіжний рух у XX ст. (Історико-політологічний аналіз основних періодів) / В.А. Головенько. – К.: А.Л.Д. – 1997. – 160 с.
10. Гусева С.О. Участь у політичній та громадській діяльності жінок національних меншостей Півдня України у 20 – 30-ті роки / С.О.Гусева // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 177.
11. Двірна К.П. Жіноцтво в Україні: основні проблеми історіографії та методології / К.П.Двірна // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 17 – 18.
12. Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30-х рр. XX ст.) / М.А. Журба. – К.: Науковий світ, 2002. – 456 с.
13. Журженко Т.Ю. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине / Т.Ю. Журженко. – Х.: Фолио, 2001. – С. 85 – 94.
14. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / А.Г. Зінченко. – Одеса, 2002. – 15 с.
15. Козловська Л.В. Жінки-вчительки України 20-х років: соціальний аспект / Л.В.Козловська // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 90 – 92.
16. Коляструк О. Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя / О.А. Коляструк. – Х.: Раритети України, 2010. – 386 с.
17. Кравцов А.І. До питання про об'єктивне висвітлення місці і ролі жінки в радянському суспільстві / А.І. Кравцов // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 19 – 20.
18. Кривуля О.О. Жінки та індустріалізація в Україні (1929 – 1938 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.О.Кривуля. – Луганськ, 2004. – 19 с.
19. Кривуля О.О. Залучення жінок України до Компартії у 1920 – 1930-ті роки – вирішальний крок у зміні їх соціальної ролі / О.О. Кривуля // Історичні записки: Збірник наукових праць. Східноєвропейський національний університет ім. В.Далі. – 2007. – С. 81 – 86.
20. Кривуля О. Конституційні засади надання рівноправ'я жінкам Радянської України протягом 1917 – 1939 рр. / Ольга Кривуля // Історія української науки на межі тисячоліть. Збірник наукових праць. – 2007. – Вип. 31. – С. 118 – 123.
21. Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921–1928 рр.). / С.В. Кульчицький. – К., 1995. – 203 с.
22. Кушнір Л.В. Діяльність жіночих рад Донбасу (1920 – 1933 рр.): автореф. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Л.В.Кушнір. – Донецьк, 2009. – 21 с.
23. Лабур О.В. Трудова політика в Радянській Україні (20 – 30-ті роки XX ст.): гендерний аспект / О.В. Лабур // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2008. – Вип. 2. – С. 143 – 150.
24. Міхеєва О.К. Участь жінок Донбасу у повстанському русі в першій половині 1920-х років / О.К.Міхеєва // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 122 – 124.
25. Неженцев Ю. Громадські організації інтелігенції 20 – 30-х років, трагедія долі / Ю.Неженцев // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 36 – 40.

26. Новохатько Л.М. Соціально-економічні і культурні процеси в Україні у контексті національної політики радянської держави (20-ті-середина 30-х рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Л.М.Новохатько. – К., 1999. – 17 с.
27. Орлова Т.В. Жінка в історії України (вітчизняна історіографія XX – початку XXI ст.): Монографія / Т.В. Орлова. – К.: Логос, 2009. – 584 с.
28. Петренко С.М. Із історії жіночого руху на підприємствах цукрової промисловості України (1921 – 1925 рр.) / С.М.Петренко // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С. 92 – 94.
29. Прилуцький В.І. Молодіжні організації в УСРР в умовах становлення тоталітарного режиму (1920 – 1927 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Історія України» / В.І. Прилуцький. – Київ, 1994. – 18 с.
30. Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920 – 1939 рр.) / Віктор Іванович Прилуцький. – К.: Інститут історії НАН України. – 2001. – 249 с.
31. Прилуцький В.І. Молодь у суспільно-політичному житті села в УСРР (1928 – 1933) / В.І. Прилуцький // Український історичний журнал. – 2002. – №4.
32. Сапицька О. М. Сільські жінки України в умовах підготовки та проведення колективізації (1928 – середина 1933 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.М.Сапицька. – Луганськ, 2007. – 19 с.
33. Сапицька О.М. Жінки на керівних та відповідальних посадах в сільському господарстві України (1929 – 1932 рр.) / О.М. Сапицька // Історичні записки. Зб. наук. праць. – 2005. – Вип.8. – С.150 – 158.
34. Свистович С.М. Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму (20-30-х рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / С.М. Свистович. – Донецьк, 2007. – 37 с.
35. Степанчук Ю, с. Діяльність громадських і політичних об'єднань УСРР у контексті соціальної політики більшовицького режиму в 1920-х – на початку 30-х рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.С. Степанчук. – Черкаси, 2006. – 20 с.
36. Стефаненко Л. Жіноцтво України у довоєнний період / Людмила Стефаненко // Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні. – Одеса: Одеський науковий центр жіночих досліджень. – 1999. – С. 130 – 136.
37. Ткаченко І.В. Охорона здоров'я в Україні в роки нової економічної політики: соціально-історичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / І.В.Ткаченко. – Черкаси, 2009. – 25 с.
38. Українки в історії. XX – XXI століття / [В.Борисенко, П.Кононенко, Є.Сверстюк та ін.]. – К.: «Либідь», 2012. – 288 с.
39. Хорошев О. М. Суспільно-політичні об'єднання молоді в Україні (лютий 1917 р. – перша половина 20-х років XX століття): автореф. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец.07.00.01 «Історія України» / О.М. Хорошев. – Харків, 1996. – 17 с.
40. Чадаєва К.Ю. Роль і місце жінки в українському суспільстві 20-30-х рр. XX ст. / К.Ю. Чадаєва // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С.88 – 90.
41. Чумак В.М. Проблема сім'ї і жінки у дискусії про партійну етику 20-х років / В.М.Чумак // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність. Міжнародна науково-методична конференція. Одеса, 27 – 29 жовтня 1994 р. Матеріали конференції. – К.: Інститут системних досліджень України. – 1994. – С.53 – 55.
42. Шевченко О.І. Ідеологічне одержавлення побуту жінки: зміна соціальних ролей жіноцтва в радянському суспільстві 20-х рр. XX ст. / О.І. Шевченко // Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія. – 2001. – Вип. 9. – С. 121 – 125.

Розовык О.Д. СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ ОБ УЧАСТИИ ЖЕНЩИН В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ УССР В 1920-Х ГОДАХ.

Анализируются научные работы современных украинских историков об участии женщин в общественной жизни УССР названного периода.

Ключевые слова: общественные организации, гендерная политика, культурная работа.

Rozovuk O.D. THE MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY ABOUT WOMEN IN PUBLIC AND POLITICAL LIFE OF THE UKRAINIAN SSR IN THE 1920S.

It is analyzed the scientific works of modern Ukrainian historians about women's participation in public life of USSR in the period under review.

Key words: public organizations, gender politics, cultural work.